

Vicenç Furió

BELLESA TORBADORA

El cel blau era el millor teló de fons per a aquella estàtua blanca. Per què, em preguntava, m'havia aturat precisament aquí, davant d'aquest àngel, i no davant de qualsevol dels altres àngels que hi havia al pont? El mirava atret per l'expressió del seu rostre, per la forma que adoptaven els plecs de la roba, per la manera com tot el seu perfil, agitat i nerviós, es retallava contra el cel. Vaig anar fins a l'extrem del pont per mirar les altres estàtues, però en tornar sobre els meus passos l'àngel que portava la inscripció em va obligar a aturar-me de nou. Tenia alguna cosa que els altres no tenien, almenys per mi. Era la tarda, i mentre deixava enrere el Ponte S. Angelo pensava que era un conjunt realment magnífic.

Gràcies a la guia de Roma que portava vaig saber que a l'interior de l'església de S. Andrea delle Fratte hi havia dos àngels més també de Bernini. Vaig decidir que hi aniria, i així ho vaig fer l'endemà. No recordo haver sentit cap urgència o curiositat especial. Visitava una església més, en què hi havia unes obres que em podien interessar. En traspasar el llindar de la porta, però, em vaig endur la primera sorpresa. A l'església hi havia molta gent i era plena de soldats i banderes. S'hi celebrava una festa de caràcter nacionalista o patriòtic i era impossible, en aquell moment, d'entrar cap endins. Durant uns segons, l'inesperat espectacle va captar la meua atenció, però de sobte els meus ulls van topar amb el que havia anat a buscar. Al fons, a banda i banda de l'altar, hi havia les estàtues de dos àngels. Un d'ells, el de la meua esquerra, estava fortament il·luminat, ja que un raig de sol que entrava per una finestra alta li queia de ple al damunt. A l'altre costat de l'altar, mirant cap a la dreta, vaig veure l'àngel del pont.

Un cop acabada la celebració, la gent va anar sortint de l'església, que en poca estona va quedar buida. Aleshores, vaig avançar per la nau central. Vaig fer com faig a vegades, quan diverses coses em criden l'atenció, però no les puc veure totes al mateix temps: deixo la millor per al final. Així, tot i que m'atreia més l'estàtua de la dreta, vaig acostar-me primer a l'àngel de l'esquerra, que portava una corona d'espines. Semblava que tingués llum pròpia, i em va sobtar que el marbre pogués resplendir d'aquella manera, amb un blanc intensíssim.

Gian Lorenzo Bernini, *Àngel de la inscripció*, c. 1669. S. Andrea delle Fratte, Roma.

A la dreta, hi havia el meu àngel. M'hi vaig apropar a poc a poc, sense poder apartar la vista de l'escultura. Sentia aquella espècie de formigueig, d'emoció, que t'envaeix quan contemples una cosa que t'atreu intensament. Dret, al costat del primer banc de l'església, vaig sentir-me torbat per la bellesa incomparable d'aquell àngel. El meus ulls l'escrutaven amb delit. L'estat d'agitació física i espiritual que es desprenia del seu rostre, que s'estenia per tot el seu cos i també pels plecs de la roba, m'afectà profundament, i vaig notar que també el meu cos i la meva ment estaven en tensió mentre el contemplava. Vaig seure en el banc. La cama dreta de l'àngel quedava totalment al descobert, i era d'una gran sensualitat. Vaig apreciar l'original posició del cos, del gest, l'extraordinària suavitat del marbre, que semblava alabastre. L'acabat era d'una delicadesa infinita. La cama, com si fos de carn real, semblava que es pogués tocar, acariciar. Hi havia un punt d'erotisme en la seva figura andrògina, nerviosa, que tant em desvetllava els sentits. No sé quanta estona vaig estar assegut, mirant-la. El que sí que recordo és que vaig pensar que la bellesa d'aquell àngel era absoluta, rotunda, plena. Era com si la bellesa, la bellesa clàssica, allò que tants artistes del passat havien intentat aconseguir, aquell ideal sobre el qual s'havia escrit tant, s'hagués fet realitat en aquell àngel. Matèria i esperit s'havien fusionat en aquell ésser inquiet, flamejant, ple de vida.

Experiències com aquesta sovint es viuen com una revelació. Una idea que coneixes, però que sempre has pensat en abstracte, de cop se't fa evident, la veus materialitzada davant teu, amb els teus propis ulls. Aquest reconeixement sobtat i imprevist, recordo haver-lo experimentat també a propòsit del concepte d'harmonia, de bellesa ideal, d'unitat en la varietat, d'aspiració a un coneixement universal, amb què sovint es descriuen les obres de l'Alt Renaixement. Puc dir que vaig veure per primera vegada aquest moment de perfecció i de síntesi que es donà en el Renaixement italià en contemplar, a l'Ambrosiana de Milà, el cartró preparatori de Rafael per al fresc de l'Escola d'Atenes. Aquest dibuix extraordinari, que vaig anar a veure dos dies seguits a la sala on s'exposava, era una prova que existeixen els genis, els artistes superdotats, que t'obliguen a reconèixer la seva grandesa. Les dimensions del conjunt, la destresa en el traç del dibuix de Rafael, l'harmonia de la composició, la relació formal i conceptual entre l'espai i els diferents grups de figures, són mostres d'un talent prodigiós.

Aquest tipus de vivències poden provocar plaer, però també dolor. Això últim és el que vaig sentir davant el petit retrat de *La vecchia*, atribuït a Giorgione i conservat a la Galleria dell'Accademia de Venècia. La intensitat de la seva mirada, la força amb què el seu rostre transmet l'inevitable envelleïment i el pas destructor del temps, no han estat expressats, per mi, en cap altre retrat que conegui, d'una manera tan colpidora. Però, tornant a les sensacions agradables, d'aquella estada a Venècia recordo especialment un

trajecte en *vaporetto* des de l'estació de Santa Lucia fins a la plaça de San Marco. Eren les set de la tarda, d'un dia de principi del mes de juny. La ciutat de l'aigua encara no era plena de turistes, o si més no érem poques persones les que compartíem en aquell moment l'embarcació. La llum del sol, d'un groc intens, s'estenia sobre un costat del Gran Canal, il·luminava les façanes dels edificis i en destacava l'esplendor. El lent desplaçament del *vaporetto*, amb el regular soroll del motor, i una brisa suau i contínua, m'acompanyaven en aquell espectacle visual. El sol de ponent tenyia d'or les façanes dels palaus, autèntiques filigranes de pedra. L'un al costat de l'altre, sense interrupció, semblava que aquells palaus no acabaven mai. La llum es reflectia intermitentment en els vidres de les finestres i alternava els esclats daurats amb tons foscos o platejats. De tant en tant, com en un instant màgic, s'entreveïen algunes de les llums de cristall que penjaven del sostre dels salons interiors, i aquesta visió m'empenyia a imaginar la vida present dels qui hi habitaven, o a evocar moments del passat. En arribar a San Marco, trasbalsat, vaig pensar que el Gran Canal era el carrer més bell del món.

Hi ha trets comuns en les vivències que estic descrivint. Hi ha un país, Itàlia. Cadascú tindrà el seu lloc, les seves preferències, però no cal explicar les expectatives que desperta Itàlia en els amants de l'art antic. És en aquell país on sempre m'ha semblat que la bellesa, el color i l'harmonia brillen amb més intensitat, i en escriure aquestes paraules em ve a la memòria la meravellosa llum daurada i l'esclat de colors de l'altar de San Zaccaria, de Giovanni Bellini, també a Venècia. Naturalment, però, hi ha altres noms i altres llocs. Un dels artistes no italians que invariablement em fa aturar davant de les seves pintures és Caspar David Friedrich. Fa poc, en una exposició celebrada a Londres, una aquarel·la que representava, només amb tons ocres, un interior amb una finestra a través del la qual es veia un jardí, em va encisar. Recordo també un ampli paisatge de Bohèmia, que em va captivar llarga estona. Vaig admirar el detall i la delicadesa amb què estava pintat cada centímetre del quadre, i alhora la subtilíssima degradació de llum i colors que s'estenia per tota l'escena. Un fil de fum, quasi imperceptible, sortia de la xemeneia d'una petita casa enclotada al mig de la vall, i era l'únic detall explícit que revelava la presència humana. Aquesta presència, però, era evocada també, i per mi d'una manera tan fascinant com misteriosa, per tots els altres elements del quadre: els camins, els camps, els arbres, l'herba, la boira, el cel, el suau pendent de les muntanyes. El silenciós paisatge desprenia una profunda sensació de quietud, de pau, però no de solitud, sinó de pregona harmonia. La contemplació del quadre de Friedrich m'eixamplà l'esperit, i vaig pensar novament que els seus paisatges eren capaços d'evocar un món interior i una espiritualitat més intensament que moltes pintures de tema religiós.

Algunes persones m'han comentat que han viscut experiències semblants visitant amb amics i familiars museus o monuments. És possible que el fet

d'intentar expressar verbalment la vivència, de compartir-la amb un altre en el mateix moment que es dona, no afecti la qualitat de la resposta estètica. En el meu cas, em fa la impressió que precisament l'obligat silenci amb què es va desenvolupar la trobada va afegir intensitat a l'experiència. Malgrat tot, potser l'aspecte que intueixo més revelador és que no esperava trobar-me el que em vaig trobar. El factor sorpresa és important. Prèviament a les vivències que he evocat, cap àngel de Bernini m'havia cridat l'atenció, i tampoc no coneixia les circumstàncies en què es van dur a terme les estàtues del pont. Coneixia l'existència del dibuix de Rafael, però no les mides reals; i l'única obra de l'Ambrosiana que en la meua visita al museu anava a buscar expressament era el famós cistell amb fruita de Caravaggio. Altres vegades m'havia desplaçat pel Gran Canal, però mai amb tan poca gent, ni podia preveure que la millor llum de la tarda transfigurés la seva arquitectura i la meua percepció. Pel que fa als efectes que l'experiència estètica sol produir, són descrits en molts llibres sobre el tema: encantament, concentració, plaer... L'obra t'atrapa, et sedueix, no te'n pots separar. Em va costar donar l'esquena a la grandesa del dibuix de Rafael i sortir de la fosca sala on s'exposava. En traspasar la porta de S. Andrea delle Fratte en direcció al carrer, sabia que deixava enrere una vivència irrepètible.

Un cop a casa vaig buscar informació sobre Bernini i les estàtues del Ponte S. Angelo. El 1667, el papa Climent IX va decidir decorar el pont, primer amb vuit, i després amb deu, àngels de marbre, i va encarregar el projecte a Bernini. El que jo no sabia aquella tarda a Roma és que, segons explica Baldinucci, quan el papa va visitar el taller de Bernini i va veure l'àngel de la corona d'espines i l'àngel de la inscripció, els va trobar tan bells que no va permetre que s'exposessin a les inclemències del temps, i va encarregar que se'n fessin dues còpies per col·locar-les al pont. Les dues estàtues originals, les que van motivar la històrica prohibició del papa, són les que avui es troben a S. Andrea delle Fratte.

Les reaccions estètiques són subjectives. Malgrat tot, l'àngel de la inscripció va ser l'únic que em va fer aturar al Ponte S. Angelo, i el que vaig veure a S. Andrea delle Fratte em va semblar d'una bellesa torbadora. No fa gaire em va sorprendre que un amic, també historiador de l'art, utilitzés aquesta mateixa expressió per referir-se a l'àngel de Bernini. Ell no sabia que, des de feia temps, jo ja havia decidit posar aquest títol al meu relat.

Vicenç Furió
Universitat de Barcelona